

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Курченко О. Вірш ХХІХ [Електронний ресурс] / О. Курченко. – Режим доступу : http://www.ae-lib.org.ua/texts/machado_poetry_by_kurchenko_ua.htm#2-1.
 2. Freire P. Reading the World and Reading the Word / P. Freire // Language Arts. – 1985. – Vol. 62. – № 1. – P. 15–21.
 3. Freire P. A dialogue with Paulo Freire / P. Freire, D. Macedo // A critical encounter [edited by Leonard P., McLaren P]. – London and New York : Routledge, 1993. – P. 169–176.
 4. Freire P. What is the «dialogical method» of teaching? / I. Shor and P. Freire // The Journal of Education. – 1987. – Vol. 169. – No. 3. – P. 11–31.
 5. Freire P. Rethinking Literacy: a Dialogue / P. Freire, D. Macedo // The Critical Pedagogy Reader [edited by A. Darder, M. Baltodano, R. Torres]. – New York, London, 2003. – P. 354–365.
 6. Gadotti M. Reading Paulo Freire: his life and work / M. Gadotti ; [translated by John Milton]. – USA : State University of New York Press, 1994. – 204 p.

7. Horton M. We make the road by walking: conversations on education and social change / M. Horton, F. Paulo [edited by Brenda Bell, John Gaventa and John Peters]. – Philadelphia : Temple University Press, 1990. – 256 p.
 8. Rex D. Education for Awareness: A talk with Paulo Freire / D. Rex // Literacy and Revolution: the Pedagogy of Paulo Freire [edited by R. Mackie]. – Pluto Press, 1980. – P. 57–69.
 9. Tarlau R. Paulo Freire / R. Tarlau // Postcolonial Directions in Education. – 2014. – No. 3 (2). – P. 407–418. – Review on book: Paulo Freire / D. Schugurensky. – New York : Continuum International Publishing Group, 2011. – 272 p.
 10. Torres Carlos. Twenty years after Pedagogy of the Oppressed: Paulo Freire in conversation with Carlos Alberto Torres / Carlos Torres // Politics of Liberation: Paths from Freire [edited by Peter McLaren, Colin Lankshear]. – Routledge, 1994. – 229 p.

Дата надходження до редакції: 11.05.2017 р.

УДК 371.261

Олена ФЕЩЕНКО,
*вчитель української мови і літератури
 Черкаського колегіуму «Берегиня»*

ШКІЛЬНА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ: ТРАДИЦІЇ, ДОСВІД, ПОШУКИ

У статті розкрито особливості шкільних систем оцінювання, впроваджених в Україні та країнах зарубіжжя. Звернено увагу на те, що оцінювання в різні історичні періоди зазнавало змін, удосконалювалося, зокрема було вербальним та бальним. Подано приклади з досвіду зарубіжних систем освіти, вказано на значущість оцінки у навчальному процесі й об'єктивність оцінювання. Висловлено власні судження автора стосовно внутрішньошкільного та зовнішнього незалежного оцінювання.

Ключові слова: бальна та вербальна шкали оцінювання, внутрішньошкільне та зовнішнє незалежне оцінювання, традиційні та нові підходи в оцінюванні.

В статье раскрыты особенности школьных систем оценивания, которые были введены в Украине и зарубежных странах. Обращено внимание на то, что оценивание в разные исторические периоды претерпело изменения, совершенствовалось, в частности было вербальным и бальным. Представлены примеры из опыта зарубежных систем образования, указано на значимость оценки в учебном процессе и объективность оценивания. Высказано собственное мнение автора относительно внутришкольного и внешнего независимого оценивания.

Ключевые слова: бальная и вербальная шкалы оценивания, внутришкольное и внешнее независимое оценивание, традиционные и новые подходы в оценивании.

In the article the author of the features of a school evaluation system, which was introduced in Ukraine and foreign countries. Attention is paid to the fact that the assessment of different historical periods experienced changes perfected, it was verbal and ballroom. The article presents examples from the experience of foreign education systems, given the significance of evaluation in the educational process, objectivity in grading teacher expressed their opinion on the intra and external evaluation.

Key words: ballroom and verbal evaluation scale, intra and external independent evaluation, traditional and new approaches to assessment.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку Україна досягла такого освітнього рівня, який дає їй можливість, конкуруючи із системами освіти інших країн, увійти до Європейського освітнього простору. Такі наміри вимагають проведення модернізаційних процесів у національній системі, де чільне місце відводиться середній освіті як ключовій її ланці.

Як свідчить досвід країн Європи, США, Японії та інших, що пройшли шлях реформування та модернізації освіти, насамперед варто розпочати створення концепції, розробити освітні програми, які б кардинально змінили традиційні підходи до набуття учнями знань.

Міністерством освіти і науки України було запропоновано концепцію «Нова українська школа», яку в грудні 2016 року затверджено Постановою Кабінету

Міністрів України. Означена Концепція передбачає підготовку такого випускника школи, який би умів критично мислити, був патріотично налаштований, готовий сприймати інноваційні процеси, спрямовані на зміну навколишнього світу, навчатися впродовж усього життя. На нашу думку, цей документ потребує ґрунтовного вивчення всіма суб'єктами освітнього процесу. З огляду на це, вважаємо питання реформування та модернізації загальної середньої освіти, зокрема оцінювання рівня розвитку та компетентностей учнів, надзвичайно важливим.

Актуальність. Проблему оцінювання навчальних досягнень учнів досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, зокрема Ш. Амонашвілі, Л. Ващенко, Т. Вершиніна, В. Кремень, О. Савченко, К. Сосницький, А. Савіна, С. Шацький, О. Цокур та ін. Вони по-різному підходили до процесу оцінювання. Так, С. Шацький заперечував як оцінювання загалом, так й іспити зокрема, оскільки оцінка, на його думку, негативно впливає на психіку учня. Ш. Амонашвілі вважав, що система оцінювання призводить до розподілу учнівського колективу на яруси, зокрема відмінників, які є здібними, розумними, гордістю школи, й трієчників, які «тягнуть» клас назад. Відомі вчені-педагоги Ю. Бабанський, В. Сухомлинський, А. Хуторський та ін. переконували, що оцінка – це результат навчально-виховного процесу, кількісний показник якості навчальної діяльності. Як бачимо, думки вчених розділилися. Це свідчення того, що означене питання залишається актуальним і сьогодні, а отже, потребує ґрунтовного дослідження.

Мета статті – розкрити сутність оцінювання знань і компетентностей учнів на сучасному етапі, порівняти традиційні та нові підходи до шкільного оцінювання.

Виклад основного матеріалу. Не секрет, що питання оцінювання рівня навченості учнів завжди було і досі залишається надзвичайно актуальним.

Уперше оцінювання з'явилося в середньовічних школах Німеччини, де використовувалася трибальна система, зокрема кожен бал відповідав розряду учня: третій – «гірший», другий – «середній», перший – «кращий». Свого часу Петербурзьке педагогічне товариство визначило такі функції шкільної оцінки, що впливали на організацію навчально-виховного процесу, а саме: оцінка допомагає виявити у класі кращих, середніх і слабших учнів, є мірилом їх успіхів у навчанні, а також засобом заохочення й покарання, стимулює старанність і сумлінність, сприяє вихованню почуття обов'язку. Особливу увагу було звернено на інформативні функції оцінки, коли вчитель міг фіксувати успіхи учнів, відстежувати їх динаміку, виокремлювати теми, які учень засвоїв або не засвоїв, забезпечувати взаємне інформування вчителів-предметників про стан навченості школярів. Однак найважливіше при цьому, на нашу думку, є те, що оцінка була засобом інформування керівників і контролюючих органів щодо роботи школи й учителів.

Проаналізувавши літературу, можемо стверджувати, що бальне оцінювання періодично назвалося трансформацій. Так, трибальну систему було покладено в основу п'ятибальної, якою користувалися досить тривалий час, а в 30-х роках ХХ ст. вона була замінена словесною – «відмінно», «добре», «задовільно», «погано» та «дуже погано». У 40-х роках словесна оцінка знову трансформувалася в цифрову. Щодо оцінки «1», то вона поступово зникла й оцінювання стало чотирибальним.

Ряд дослідників, які підтримували бальне оцінювання, зауважували, що оцінка виражає рівень знань учнів. Так, учений-психолог Б. Ананьєв висловив таку думку: «Відсутність оцінки – найгірший вид оцінки, оскільки такий вплив не орієнтувальний, а дезорієнтувальний, не позитивно-стимулювальний, а такий, що депресує об'єкт». У свою чергу Ш. Амонашвілі не заперечував оцінювання як процес, а бальну оцінку пропонував замінити розгорнутою словесною характеристикою школярів. Минуло кілька десятиліть, аж поки окремі елементи з його ідей увійшли в педагогічну практику. Таким чином, можна назвати кілька позитивних моментів бального оцінювання: по-перше, бальна оцінка стимулює до навчання; по-друге, – вона виявляє рівень навченості; по-третє, – привертає увагу батьків та свідчить про ставлення дитини до навчання; по-четверте, – є контролюючим фактором для самого вчителя; по-п'яте, – спонукає учня до самооцінки та самоконтролю, взаємооцінювання й взаємоконтролю серед учнів класу тощо.

Учителі та учні сучасної школи позитивно ставляться до бального оцінювання, вважають, що оцінка впливає на навчальну діяльність, самооцінку, тобто свідчить про те, що та чи інша робота завершена. Психологи вважають, що оцінка – це своєрідна нагорода дитині за її працю. Крім того, вони пропонують паралельно застосовувати ще й вербальне (молодець, розумник) та емоційне (радість на обличчях у дітей, педагогів і батьків) оцінювання. При цьому вербальне оцінювання буде доречним у 1-му та 5-му класах у період адаптації дитини до нових умов. Отже, з метою одержання інформації про рівень знань школярів потреба в оцінці з'являється як в учня, так і в його батьків та вчителів.

Дослідження зарубіжного досвіду показало, що наявні різні шкали оцінювання – від п'ятибальної до стобальної. Цікавим, на наш погляд, є досвід *США*, де діє п'ятибальна система, проте замість цифр використовуються літери – А, В, С, D, F, а підсумкові тести оцінюють за стобальною системою. Шестибальна система оцінювання наявна в школах *Німеччини*: оцінки тут виставляють від шести (найнижчий рівень) до одиниці (найвищий рівень). При цьому в початковій школі успіхи учнів балами взагалі не оцінюються.

Не виставляються оцінки і в початкових класах *Данії*, а в окремих школах вони відсутні аж до сьомого класу. Стосовно середньої школи, то тут використовують семибальну систему оцінювання, яка передбачає виставлення семи різних оцінок, максимальна з яких – дванадцять балів.

Для *Великої Британії* характерне виставлення словесної оцінки, яка включає розгорнуту характеристику школяра, зокрема враховуються його особисті якості, ставлення до однолітків, педагогів, суспільно корисної праці.

Оцінка в *Польщі* виконує такі функції: підтримуючу, діагностичну, формуючу та інформаційну. Зауважимо, що серед переліку відсутня селекційна функція, а інформаційна та формуюча виконують роль виховної. Важлива роль відведена підтримуючій функції, яка дає вчителю можливість оцінювати досягнення учня, а не недоліки чи прогалини в його знаннях. Цінним є й те, що означена функція має єдині принципи й критерії та дозволяє враховувати індивідуальні освітні потреби й інтереси вихованців. Особливу роль в оцінюванні відведено діагностичній функції: вона покликана сприяти розвитку здібностей

учнів. При цьому вчитель зобов'язаний добирати такі завдання, створювати такі навчальні ситуації, аби максимально виявити «сильні» та «слабкі» сторони навченості учня. Чільне місце, на нашу думку, займає формуюча функція, оскільки спонукає вчителя до постійного вдосконалення власної майстерності у добір методів і прийомів навчання, використанні програм і посібників, підвищенні педагогічної культури. З метою забезпечення об'єктивності й відкритості оцінювання знань використовується ще одна важлива функція – інформаційна. Вчитель, інформуючи та коментуючи результати навчання, одночасно пропонує способи використання набутої учнями інформації з метою самостійного вдосконалення знань. Цій функції властиві мотивуюча й активізуюча роль, що впливає на емоційний стан школярів, а також сприяє формуванню відповідальності за результати власної праці. Як бачимо, польські педагогічні методично грамотні, із педагогічної й психологічної точок зору, проводять оцінювання результатів праці учнів, адже переконані, що саме від способу спілкування вчителя з учнем залежить рівень його успішності.

Початком нового оцінювання результатів навчання польських школярів стала освітня реформа 1999 року. Докорінну реорганізацію системи оцінювання досягнень учнів передбачало «Розпорядження про умови і способи оцінювання, ... проведення випробувань та іспитів у публічних школах», видане Міністерством народної освіти. А у 2002 році в школах уперше було введено внутрішньошкільне оцінювання, яке проводить сама школа, та зовнішнє оцінювання, що організовується органами народної освіти. Внутрішньошкільне оцінювання – це визначення рівня знань і вмінь учнів відповідно до вимог Державного освітнього стандарту. Найважливішою складовою процесу такого оцінювання є підтримка особистісного розвитку учня, підвищення його мотивації до системної навчальної праці та вектора успішності. Внутрішньошкільне оцінювання проводять учителі, які навчають учнів у конкретному класі, вони ж розробляють вимоги, що базуються на основі освітнього стандарту. Неабияке значення при цьому надається гласності та відкритості оцінювання, про що на початку навчального року педагоги інформують учнів та їх батьків, а також доводять до їх відома освітні вимоги, способи контролю успішності, принципи й критерії оцінювання.

Характеризуючи систему оцінювання рівня знань учнів у Польщі, варто зазначити, що вона піддається моніторинговим дослідженням, зокрема виявляються проблемні питання, які спонукають органи управління освітою до внесення певних змін, впровадження інноваційних технологій оцінювання. У зв'язку з цим було прийнято оновлене «Розпорядження про умови і способи оцінювання ... проведення випробувань та іспитів у публічних школах», яке із 2010 року стало юридичною основою зовнішнього оцінювання, що проводиться Окружними екзаменаційними комісіями, керівництво якими покладено на Центральну екзаменаційну комісію.

Розглянемо систему оцінювання рівня навченості учнів в Україні. Зауважимо, що бальна шкала оцінювання в нашій країні також зазнавала певних змін. Так, до 2000 року всі українські школи користувалися чотирибальною системою оцінювання навчальних досягнень учнів, а з вересня цього ж року було впроваджено дванадцятибальну, побудовану за принципом обліку особистих досягнень початкового (оцінки

«1», «2», «3»), середнього («4», «5», «6»), достатнього («7», «8», «9») та високого («10», «11», «12») рівнів [1]. Як свідчать дослідження, представлена бальна шкала оцінювання дає змогу об'єктивніше оцінити рівень навчальних досягнень учнів. Однак дана система має й свої недоліки. По-перше, методичне забезпечення оцінювання за дванадцятибальною шкалою потребує вдосконалення; по-друге, межі між балами встановлені нечітко; по-третє, необхідно знизити вимоги до найвищої оцінки. Отже, на нашу думку, дванадцятибальну шкалу оцінювання в українських школах необхідно вдосконалити, адже це надзвичайно важлива річ в житті та діяльності учнів.

Відомо, що оцінка учня завжди «перебуває в руках» учителя, а отже, є своєрідним тонким інструментом. У зв'язку з цим висловимо власні судження щодо оцінювання учнів. Отже, варто усвідомити наступне:

- оцінка впливає на дитину, її розвиток, навчально-пізнавальну діяльність, творчу активність та бажання вчитися;

- оскільки оцінка є рушійною силою педагогічного процесу, нею не варто маніпулювати;

- необ'єктивне оцінювання рівня знань учня призведе до того, що дитина втратить довіру до вчителя;

- оцінка має стимулювати роботу учня, а не гальмувати його наміри, зусилля, старанність;

- завдання вчителя – виробити в учнів прагнення працювати відкрито, чесно, нікого не шантажувати, сформулювати вміння об'єктивно оцінювати себе.

Отже, спостерігаючи за процесом оцінювання, можна стверджувати про професійну компетентність учителя, його внутрішній стан і настрої, ставлення до дитини (довірливе, доброзичливе чи упереджене), усвідомлення виховного аспекту оцінки, здатність створювати ситуації успіху на уроці, мотивувати учня до саморозвитку та самовдосконалення.

Аналіз педагогічної практики Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинського, О. Захаренка та інших відомих педагогів показав, що оцінка має неабиякий вплив і на емоційний стан школярів. Зважаючи на те, що позитивна викликає радість, задоволення, а негативна – сором, розчарування, вони радили не поспішати із виставленням негативних оцінок, давати учням шанс для самокоригування власних знань та їх осмислення. Зокрема, В. О. Сухомлинський з цього приводу слушно зауважував: «Оцінка лише тоді стане стимулом, який зможе спонукати до активної розумової праці, коли взаємини між учителем і учнем будуть побудовані на довірі та доброзичливості».

Система оцінювання знань учнів у минулому і сьогодні носить дискусійний характер: одні вважають, що для учня-випускника необхідно мати високі бали в атестаті, адже це допоможе йому продовжити навчання у виші, інші ж переконані, що рівень навченості й виставлений бал в атестаті не повинні суперечити один одному. Свої судження з цього приводу висловив Ю. Федорченко, автор статті «Про систему оцінювання в середній та вищій школі» [9]. На його думку, про оцінку як явище в шкільному середовищі «у дитини сформувався спотворене розуміння», адже її увага сконцентрована на оцінці, а не на реальних знаннях. Важко не погодитися з думкою автора, що більшість батьків також звикли цікавитися лише оцінками дітей, а не рівнем їх знань та шкільним життям. Щодо вчителя, то він повинен пам'ятати, що, виставляючи учневі оцінку, він одночасно оцінює й власний професіоналізм (високі бали в класному

журналі зазвичай доводять, що вчитель гарно навчає учнів, а низькі свідчать про його неспроможність забезпечити ґрунтовну підготовку школярів), адже трапляється так, що вчитель «підганяє» оцінку під власне розуміння того, якою має бути успішність у класі. Означену проблему, на нашу думку, вирішує зовнішнє незалежне оцінювання, мета якого – ліквідувати негативну практику в оцінюванні й допомогти учневі усвідомити, що оцінка – не самоціль, а лише своєрідний індикатор його розвитку. Зовнішнє незалежне оцінювання (незалежний екзамен), яке проводиться впродовж останніх десяти років в Україні, довело, що об'єктивне оцінювання знань учнів незалежно від учителів й адміністрації школи можливе. На сучасному етапі зовнішнє незалежне оцінювання розширюватиме свої можливості й за концепцією «Нової української школи» [7] використовуватиметься після закінчення початкової та базової школи.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, зауважимо, що системи внутрішнього та зовнішнього оцінювання повинні вдосконалюватися, оновлюватися, набувати об'єктивності, забезпечуючи, таким чином, якість освіти та розвиток учня. Вважаємо за доцільне ретельно вивчити зарубіжний та вітчизняний досвід щодо системи оцінювання у навчальних закладах. Переконані, що ідея концепції «Нової української школи» щодо проведення екзаменів (державної підсумкової атестації) у 9-х класах базової школи мотивуватиме учнів до навчання. Щодо бальної шкали оцінювання, то варто зазначити, що вона, безумовно, потребує вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти [Електронний ресурс] // Відкритий урок. – 2009. – № 1. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/materials/estimation/2358/>.

2. Канівець Т. М. Основи педагогічного оцінювання : [навч.-метод. посіб.] / Т. М. Канівець. – Ніжин : Видавець Лисенко М. М., 2012. – 102 с.

3. Кашина Г. С. Зовнішнє незалежне оцінювання в освіті України: курс лекцій : навч. посіб. / Г. С. Кашина, В. П. Сергієнко. – Луцьк, 2010. – 115 с.

4. Локшина О. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу / О. Локшина. – К. : СПД Богданова А. М., 2009. – 404 с.

5. Наказ МОН України «Орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів» (додатки 1–12) № 996 від 30.08.11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kievtest.org.ua/normativni-dokumenty>.

6. Наказ МОН України «Про запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти» № 428/48 від 04.09.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uazakon.com/document/spart40/inx40151.htm>.

7. Політична пропозиція «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/12/14/uryad-zatverdiv-politichnu-propozicziyu-shhodo-reformuvannya-zagal-noyi-serednoyi/>.

8. Совсун І. Освітні вимірювання в Україні (Дорожня карта) / І. Совсун [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.useti.org.ua/uk/news/2319/osvitni-vimiryuvannya-v-ukrayini-dorozhnya-karta.html>.

9. Федорченко Ю. Про систему оцінювання в середній та вищій школі [Електронний ресурс] / Ю. Федорченко. – Режим доступу : <http://education-ua.org/ru/articles/540-pro-sistemu-otsinyuvannya-v-serednij-ta-vishchij-shkoli>.

Дата надходження до редакції: 03.05.2017 р.